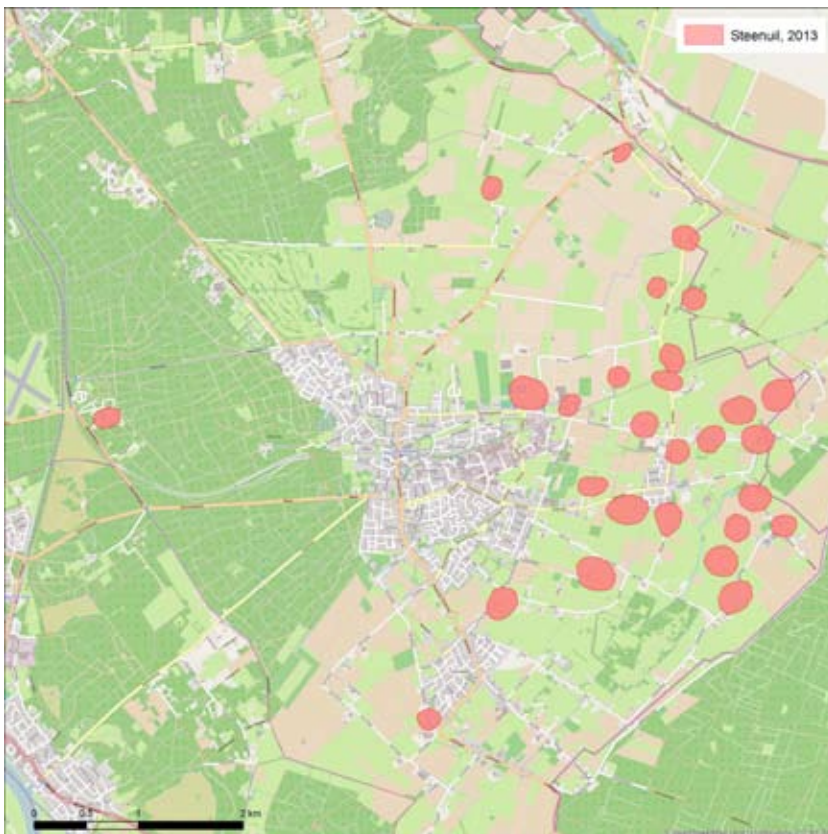

Stenuilen in Groesbeek

De laatste tijd staat de steenuil in de belangstelling vanwege de kwestie Altena-Hettsteeg. Verbreding van de weg en openstelling van de grensovergang voor gemotoriseerd verkeer zou een negatief effect hebben op de steenuilpopulatie. Veel dieren zouden het slachtoffer worden van het autoverkeer. Dit is van belang, omdat er juist op die plek een flinke populatie aanwezig is. De vraag doet zich voor hoe het eigenlijk met de Steenuil in Groesbeek gaat. Is Groesbeek een gunstig gebied voor deze dieren en hoe ontwikkelt de populatie zich?

In het kader van de openstelling van de grensovergang Altena-Hettsteeg en de verbreding van de weg Altena-Hettsteeg en Cranenburgse straat heeft de gemeente onderzoek laten doen naar de steenuilenpopulatie in Groesbeek en langs het betreffende traject. Dit is nodig om aan de vereisten van de Flora- en Faunawet te voldoen (zie ook het artikel in het vorig Milieujournaal). Uit dat onderzoek, uitgevoerd door Royal Haskoning, bleek dat er direct langs het traject maar liefst 4 broedparen zitten, een niet gering aantal voor een traject van krap 1.600 m lang. Kijken we naar heel Groesbeek, dan zien we dat onze gemeente het met 28 broedparen ook niet slecht lijkt te doen. Op basis van de gegevens uit het onderzoek van Haskoning, en aangevuld met gemelde waarnemingen van de steenuil op de website

Aantal broedparen van steenuilen in 2013 in Groesbeek

Holle bomen vormen de natuurlijke nestplaatsen van steenuilen

www.waarneming.nl, kunnen we een verspreidingskaart samenstellen. Daaruit blijkt duidelijk dat de meeste steenuilen leven in het Bekken van Groesbeek, zeg maar rondom De Horst.

Groesbeekse steenuilen in 1976

Dankzij Dick Visser, die al decennia lang vogelinventarisaties uitvoert, beschikken we over betrouwbare gegevens over de Groesbeekse steenuilen uit 1975, dus van bijna veertig jaar geleden. Dick heeft in dat jaar, samen met André Peerenboom, heel Groesbeek geïnventariseerd op steenuilen. In het kaartje op de volgende pagina zien we de resultaten. Groesbeek telde toen 51 broedparen, een prima steenuilengebied. Vergelijken we die situatie met 2013 (zie kaartje op pag. 18), dan zien we een flinke afname van rond 45%. Landelijk gezien bedroeg de achteruitgang tussen 1975 en het jaar 2000 zo'n 40% (gegevens SOVON).

Twee dingen vallen meteen op: de populatie in het noordelijke en zuidelijke hellingengebied is verdwenen en de populatie ten zuiden van Groesbeek-dorp is sterk achteruit gegaan. De achteruitgang in het hellingengebied is toe te schrijven aan de landbouw. De hoeveelheid grasland is daar sterk afgenomen, terwijl de schaalvergroting is toegenomen. De afname ten zuiden van het dorp komt op het conto van de dorpsuitbreiding waardoor leefgebied is verdwenen. Het gebied rondom De Horst, het lage middegebied, doet het nog steeds heel goed. Daar is vooralsnog geen sprake van afname van het aantal steenuilenparen.

Aantal broedparen steenuil in 1975 in Groesbeek op een topografische kaart van 1978

Eisen die steenuilen stellen aan hun omgeving

De steenuil hoort van oudsher bij ons cultuurlandschap. Door ons aangebrachte veranderingen in het landschap kunnen grote gevolgen hebben voor deze vogels en hun leefgebied in gevaar brengen. Daarom is het belangrijk om te weten welke eisen steenuilen stellen aan hun leefomgeving. Zodat we er rekening mee kunnen houden en een verdere achteruitgang van de populatie kunnen stoppen.

1. Nestgelegenheid

Het ideale landschap van de steenuil is relatief kleinschalig en bevat voornamelijk vochtige graslanden. In dat gebied staan veel boerderijen of voormalige boerderijen met vaak nog oude schuurtjes op het erf. Die schuurtjes vormen belangrijke broedplaatsen voor de steenuil. Er zit meestal wel ergens een gat waardoor hij naar binnen kan. Zit er dan ook nog een zoldertje of iets dergelijks in, dan is een nestplaats gauw gevonden. Ook knotwilgen of oude hoogstamfruitbomen hebben vaak holten die geschikt zijn voor steenuilen om in te broeden. Zo'n holte hoeft niet groot te zijn: 20 bij 20 cm en 60 cm diep is voldoende. Een spleet of opening van 7 cm is voldoende voor het

uiltje om binnen te komen. Het vinden van geschikte nestgelegenheid wordt steeds problematischer voor de steenuil. Steeds meer oude schuurtjes raken zozeer in verval dat ze afgebroken worden of gerenoveerd. In beide gevallen betekent dat verlies van nestruimte, want de meeste nieuwe schuurtjes zijn hermetisch afgesloten van de buitenwereld. Een goed voorbeeld daarvan zagen we bij het Nijerf. Daar stond een oude schuur, waarin al vele jaren een paartje steenuil broedde. In 2012 werd het schuurtje geheel gerenoveerd. Weg nestgelegenheid voor de steenuiltjes. Gelukkig hadden de Aardhommels al drie jaar eerder bij de Tullekesbom een steenuilenkast opgehangen en prompt trok de steenuil erin en kreeg er in 2013 drie jongen. Het is maar de vraag of het uilenpaartje zonder de nestkast een geschikte, vervangende woonruimte had gevonden.

Hoe desastreus gebrek aan nestgelegenheid kan uitpakken, laat ander onderzoek van Dick Visser zien. In 1976 bekeek hij het Maasheggengebied tussen Oeffelt en de monding van de Niers. In dat gebied van ca. 200 ha zaten in 1976 maar liefst 29 paartjes steenuilen, een topgebied als het gaat om dichtheden. In 2013 trof hij er nog maar één paartje aan. De oorzaak was duidelijk. Tussen de hagen van het kleinschalige Maasheggenlandschap stonden destijds op hoekpunten vaak grote knotten. Het waren ideale broedbomen. Door gebrek aan onderhoud werden de takken te zwaar, waardoor de bomen uiteen scheurden of omvielen. Daardoor verdween de

Steenuil bij de Tullekesbom met regenworm als prooi

Steenuilen hebben zeer goede ogen en oren. Vanuit een uitkijkpost speuren zij de omgeving af op zoek naar een prooi.

nestgelegenheid van de steenuilen, met complete instorting van de stand tot gevolg.

2. Voedselaanbod

Een geschikte woonruimte is natuurlijk niet de enige voorwaarde waaraan een geschikt leefgebied moet voldoen. Er moet ook voldoende voedsel zijn.

Steenuilen eten het liefst muizen. Dat zijn grote prooien voor deze kleine rovers. Een steenuil is ongeveer even lang als een spreeuw, maar wel wat breder gebouwd. Het spreekt natuurlijk voor zich dat de muizen gezond moeten zijn en niet vergiftigd zijn met muizenkorrels. Muizenkorrels bezorgen de muizen bloedarmoede, waaraan ze na enige tijd sterven. De door bloedarmoede verzwakte muizen zijn gemakkelijke prooien, maar bezorgen helaas ook de steenuilen bloedarmoede, waardoor ze verzwakken en zelfs kunnen sterven.

Steenuilen maken ook graag gebruik van menselijke bouwwerken om in te broeden. Het zijn cultuurvolgers.

Op hun menukaart staan echter nog veel meer dieren: grote kevers en larven van grote kevers, regenwormen en zelfs rupsjes, die soms in groten getale in bomen (vaak eiken) leven. Belangrijk is ook dat de vegetatie niet te hoog is, want regenwormen, kevers of muizen opsporen in hoog gras is voor de steenuil een onmogelijk opgave. Het best voldoen plekken met extensieve begrazing. De vegetatie wordt dan op veel plaatsen kort gehouden, maar aan de randen en rond bomen, hagen en struiken zijn ook wat ruigere plekken, waar prooidieren kunnen schuilen en zich kunnen voortplanten. Een ander voordeel van grazers is dat ze mest produceren en daarin leven weer allerlei keverlarven en regenwormen, kortom voedsel voor de steenuil. Het moge duidelijk zijn dat het gebruik van ontwormingsmiddelen in de veehouderij ongunstig is voor de steenuil: er zit geen leven meer in de poep.

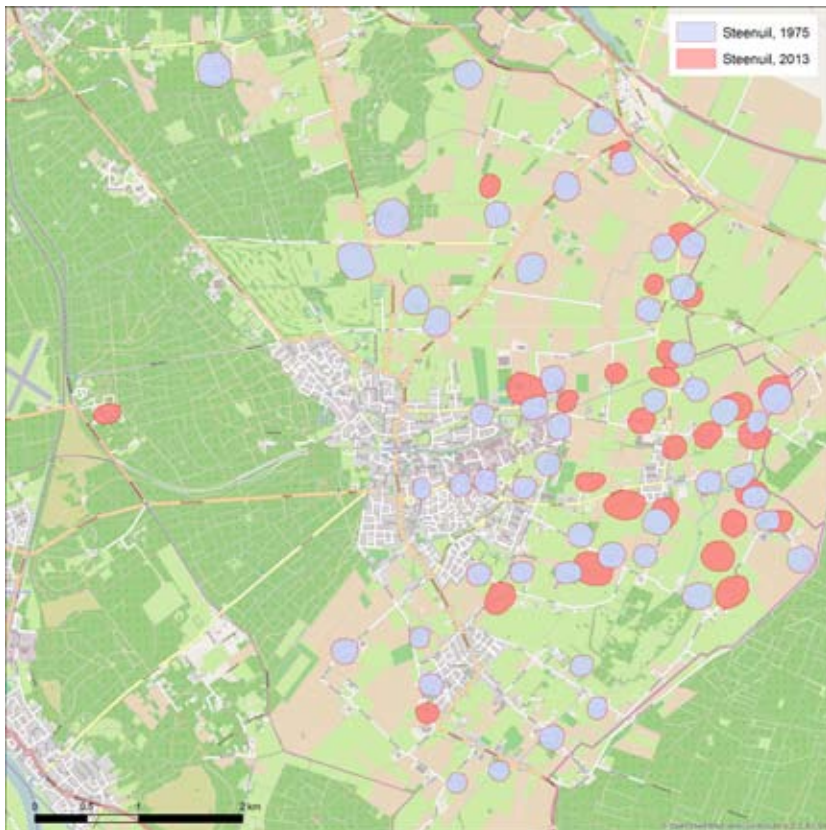
Ook hagen, struweel, of een composthoop of een takkenbos levert leefgebied en schuilplekken op voor prooidieren. Het landschap moet dus niet te netjes en te kaal zijn.

3. Uitkijkpunten

Tenslotte is er nog een belangrijke voorwaarde waaraan voldaan moet worden. Er moeten voldoende uitkijkpunten zijn. Steenuilen jagen vanuit uitkijkpunten. Zijn die er niet, dan kan een weiland nog zo vol met voedsel zitten, een steenuil zul je er niet vinden. Weidepaaltjes vormen ideale uitzichtposten, maar als percelen te groot worden, blijft een groot deel van het weiland onbenut. Omdat de steenuil het niet kan overzien.

Buren

Misschien denkt u als lezer: "ik heb aan al deze voorwaarden voldaan en toch geen steenuilen". Dat kan: als er binnen 2 km geen steenuilen zitten, is de kans groot dat ze er niet zullen komen. Steenuilen trekken nooit ver weg van de plaats waar ze geboren zijn. Uit ringonderzoek is gebleken dat vrouwtjes Steenuil nooit verder afvliegen dan 10 km van het nest waar ze geboren. Bij de mannetjes bedraagt die afstand zelfs niet meer dan 2 km. Steenuilen kunnen elkaar horen over een afstand van max. 2 km. Dit betekent dat bijv. een vrouwtje dat zich op een geschikte plek meer dan 4 km van een bestaand nest bevindt, tevergeefs zal roepen. Een mannetje zal haar niet kunnen horen. Er zal daar dus

Aantal broedparen steenuil in 1975 en 2013 in Groesbeek

geen nieuwvestiging plaatsvinden. Steenuilen verspreiden zich maar langzaam over een beschikbaar gebied. Als de omstandigheden slecht zijn, door schaalvergroting in de landbouw, oprukkende bebouwing of toenemende verkeersdruk, zal op een goede, overgebleven plek de daar broedende Steenuil verdwijnen, omdat er geen contact meer is met naburige soortgenoten. In zo'n geval zal inteelt op den duur het einde betekenen van het geïsoleerde broedgeval. Met andere woorden: een gezonde populatie is duurzaam, als zij groot genoeg is. In Groesbeek is dat zeker nog het geval.

Bedreigingen

In het Bekken van Groesbeek gaat het nog goed met de Steenuil, maar dat betekent niet dat de populatie onaantastbaar is. Ook hier ligt verlies van nestgelegenheid op de loer en ook hier is de voedselsituatie misschien op langere termijn minder gunstig. Die voedselsituatie is overigens wel te beoordelen door te kijken naar prooien in uilenkasten. Bij een goede voedselsituatie ligt er in een steenuilenkast altijd een voorraadjie muizen, die door het mannetje aangevoerd zijn.

De volwassen dieren zelf nemen vaak genoeg met mindere kwaliteit, zoals kevers en regenwormen. Het is de dieren er veel aan

gelegen hun jongen groot te krijgen. De reden is eenvoudig: steenuilen worden niet zo oud, gemiddeld maar zo'n 3 jaar. Ze moeten er dus alles aan doen om hun jongen groot te krijgen. Eigenlijk hebben ze maar drie seizoenen de tijd om zichzelf te vervangen. Blijkt nu bij nestcontroles dat er maar weinig tot geen muizen op voorraad liggen, dan is de voedselsituatie niet optimaal en ligt verhogering op de loer. Als jonge uitjes honger hebben, verlaten ze ook eerder het nest. Ze komen dan op de grond terecht, waar ze een tijd verblijven, totdat ze groot genoeg zijn om goed te kunnen vliegen. Dat is een gevaarlijke periode, want ze zijn dan gemakkelijke prooien voor katten, honden of kraaien. Weldoervoede uilskuikens blijven langer in het nest en klimmen vaak ook terug naar hun veilige hol. Voor verzwakte jongen is dat moeilijker. Ook als de jongen vaak regenwormen gevoerd krijgen, is dat een veeg teken.

Mortaliteit

Tenslotte speelt ook sterfte onder steenuilen een belangrijke rol bij de instandhouding en ontwikkeling van een populatie. Predatie treedt vaak op, we noemden al katten en honden, maar ook steenmarters en eekhoorns en zelfs kraaien hebben het vaak gemunt op de eieren en de jongen. Een belangrijke doodsoorzaak is het verkeer gebleken: 29% van de gevonden dode steenuilen is verkeersslachtoffer; predatie staat met 22% op de tweede plaats. (Beersma).

Jonge steenuilen zijn kwetsbaar. Er liggen veel gevaren op de loer: het nest kan vuil zijn en vol parasieten zitten, ze kunnen ten prooi vallen aan katten en honden als ze op de grond terecht komen. Ze kunnen verbongeren als het voedselaanbod slecht is of als een der ouders verkeersslachtoffer wordt.

Steenuil voor de nestkast in de Tullekesbom

Omdat dode dieren gemakkelijker langs wegen te vinden zijn dan ergens in het veld, is het verkeersaandeel mogelijk wat overschat, maar dan nog is duidelijk dat het verkeer een belangrijke doodsoorzaak is.

Er zijn zelfs aanwijzingen dat steenuilen eerder langs wegbermen voedsel gaan zoeken, als de voedselsituatie slecht is. Dat betekent dat als er veel verkeerslachtoffers vallen, dit kan duiden op een slechte voedselsituatie en de populatie dus mogelijk in gevaar is. Hoe de voedselsituatie momenteel voor de steenuilen rond De Horst is, weten we niet.

Conclusie

Hoewel steenuilen de afgelopen decennia verdwenen zijn uit het Groesbeekse hellingsgebied, door intensivering van de landbouw en uitbreiding van het stedelijk gebied, doen ze het in het lage middengebied van Groesbeek nog altijd goed. De steenuil is echter een kwetsbare soort: nestgelegenheid neemt vaak af en de voedselsituatie staat vaak onder druk. Hoe dat in Groesbeek is, is onduidelijk, maar aanleg of verbreding van wegen is zonder twijfel nadelig. Onderzoek naar de voedselsituatie is noodzakelijk om inzicht te krijgen in de risico's van wegver-

breiding of toenemende verkeersintensiteit, omdat wegbermen juist belangrijkere voedselzoekgebieden worden naarmate de voedselvoorziening in een leefgebied slechter is.

Henny Brinkhof

Literatuur

Atlas van de Nederlandse broedvogels 2002. SOVON Nederland.

André Peerenboom. 1976. Broedvogelinventarisatie van het stuwwallengebied in het Rijk van Nijmegen

Beersma, Peter en Wies en Arnold van den Burg 2008. Steenuilen. Tirion natuur L.M.J van den Bergh, e.a. 1079 Vogels van de grote rivieren 1979. Stichting vogelwerkgroep grote rivieren. Uitgeverij het Spectrum Utrecht.

D. Visser, H. de Vries 1977. Broedvogelinventarisatie Kop van Limburg 1975-1976. Vogelwerkgroep Nijmegen 1977.

Wilde, A. de 2013. Uilen en openstelling van de Cranenburgsestraat te Groesbeek. Royal Haskoning DHV.